

Боркошев М.М., Умурбекова Т.А.

САЙМАЛУУ ТАШ КӨЧМӨН ЭЛДЕРДИН ОЛИМПИ

Боркошев М.М., Умурбекова Т.А.

САЙМАЛУУ ТАШ – ОЛИМП КОЧЕВЫХ НАРОДОВ

M.M. Borkoshev, T.A. Umurbekova

SAIMALUU TASH – OLYMPUS NOMADIC PEOPLES

УДК: 371.32

Бул макала ата-бабаларыбыздын "Саймалуу Таш" комплекси арналган. Анда байыркы сүрөттөр, оюндар жана сабактар чагылдырылат.

Негизги сөздөр: байыркы, искусство, тарыхый, фактылар.

Данная статья посвящена историческому комплексу "Саймалуу Таш". Древние картины отражают игры и занятия наших предков.

Ключевые слова: древний, искусство, исторический, факты.

This article is devoted to the historical complex "Saimaluu Tash". Ancient paintings reflect the games and sports of our ancestors.

Key words: ancient, art, historical, facts.

Саймалуу таш – биздин байыркы ата-бабалардын жазуусу жок кездеги нечен кылымдарды камтыган чыгармачылыгынын туу чокусу, байыркы искусствонун уникалдуу эстелиги. Бул гиганттык зор "сүрөт галереясын" карап отургандар адам акылына, анын жаратуучулук ишмердигине чек жок экендигине ынанат. Миндеген жылдар бою улам кийинки муундар келип, өзүнүн мурункулар мурасын улантып, жаратылышка болгон түшүнүктөрүн, мамилесин чагылдырып отурган. Бабаларыбыздын адепки өнөрү, ташка түшүргөн галереясы байыркы доордогу үмүттөрүн, уруулардын ой-тилеги, аң-сезими жана табиятка, сулуулукка болгон мамилесин көрсөтүп турат. Элибиздин коомдук өсүшүнөн, социалдык-экономикалык жана рухий турмушунан, көркөмдүк өнөрүнүн башатынан, дүйнөгө, динге карата көз карашынан, маданиятынан кабар берет. Кыргыздар «сайма» деп көркөм өнөрчүлүктүн, узчулуктун эң жогорку чебер түрүн атаган. Дене тарбия жана спорттун тарыхында Саймалуу таш тарыхый комплексиндеги петроглифтердин мааниси өтө чоң. Ошол сүрөттөрдү көрүп туруп өткөн замандагы жашоо тиричилик абалы. Кадимки кездеги окуялар көз алдында элестетилет өткөн заман менен азыркы мезгилдин байланышы түзүлөт. Атайын булактар аркылуу илимпоздор тарыхый фактыларды изилдеп таап, аларды тактап алууга мүмкүнчүлүк табышат. Тарыхчыларга керектүү фактыларды чогултууда өзүнүн толуктугу жагынан баалуу болгон жазуу түрүндөгү булактар

башка түрлөрүнөн өзгөчө айырмаланат. Тарыхый жазма булактар бардыгынан көп болот, мааниси жагынан да башкаларга караганда теренирээк болот. Булардын арасында эн орчундууларынын бири бул петроглифтер. Тарыхый жазмалар адам жашаган бардык мезгилдерди өзүнө камтыйт. Ушуга байланыштуу байыркы петроглифтердин кээ бирөөлөрүнө токтолуп кетели. Мисалы «Саймалуу Таштагы» жазмаларды Байыркы Египеттеги, Грециядагы, Римдеги эстеликтерге сүрөттөргө салыштырганда тарыхта петроглифтердин баалуулугуна таң калып баа берсе болот.

«Кадам сайын жылмакай таштардын беттеринен түркүн сүрөттөрдү, эстеликтерди көрүүгө болот: адам, тоо эчки, теке, аркар, бугу, ат, бука, илбирс, карышкыр, доңуз, түлкү, ит, жыландын сөлөкөттөрү. Коло доорундагы «Саймалуу-Таш» оймо-чиймесинде тематикалык сүрөттөр да арбын жолугат. Алардын эң көрүнүктүүлөрү: адамдын тоо эчкиге жаа менен аңчылыгы, бийлеп жана күрөшүп жаткан адамдар, өзүз чегилген буурсун менен жер айдоо, кайсы бир таштарда жоокерлердин арабасы тартылган, кейпинде жылкы жаныбарлардын пайдасын, жоокерлердин эрдигин даңазалоо болсо керек. Кээ бир таш беттеринде күндүн сүрөтү чегилген. Күндү кармаган, Күндү кийген адамдар» - деп кээ бир авторлор жазышкан, Араба менен жарышка чыккан адамды карап анан таштагы сүрөттү (1-2-сүрөт) карасак текеге же атка чегилген араба менен жарышка чыкканын байкайбыз.

1-сүрөт

2-сүрөт

Ал эми 3-4-сүрөттө дагы адамдар эки-экиден болуп ойноп жатышат, сызыктар менен чектери да чийилип оюндун кандайдыр бир эрежеси бар экендиги байкалат.

3-сүрөт

4-сүрөт

5-сүрөт

Бешинчи сүрөттө даана эле жаачан адам бутуна лыжа байлап турган адамдын элеси тартылган. 5-сүрөттө оор жүк көтөрүп машыгып жаткан адам тартылган.

6-сүрөт

7-сүрөттө оюн ойнолчу аянтчанын сүрөтү түшүрүлгөн, жакшылап карасак футболдун аянтына окшоп кетет.

7-сүрөт

8-сүрөттө үч адам тегерекке туруп алып топ менен ойноп жатышканы ташка түшүрүлгөн.

8-сүрөт

Ушул кезге чейин кыргыз уздары «кыял» деген оюмун саймага, шырдакка, килемге, ал эми усталары

ат жабдыктарга, кемерге, кылычтарга, жыгачтарга түшүрүп келишкен. «Саймалуу-Таштагы» сүрөттөрдү кыргыздардын алгачкы жазуусунун, эн тамгаларынын, улуттук оймо-чиймелеринин, кол өнөрчүлөрүнүн байыркы башаты дегенге ылайыктуу жана ар түрдүү доордогу эмгектердин үзүрү. Айрым окумуштуулар бийик тоодогу ыйык жай индо-ирандык кудайларга, Ноорозду тосууга жана байыркы кудайларга, пир, пайгамбарларга сыйынган жер болгон деген божомолду айтышат. «Саймалуу-Таш» эстелиги окумуштуу археолог А.Н. Бернштамдын божомолунда б.з.ч. 21-жылдарда пайда болгон дегени биротоло тактала элек. Андагы сүрөттөр 120 миңге жетет. «Саймалуу-Таш» жөнүндө маалымат илимпоздор дүйнөсүнө XX кылымдын эң башында тараган. Мындай сүрөттөрдүн галереясы дүйнөнүн башка жерлеринде кездеше элек. Ачык асман алдындагы «Саймалуу-Таш» ибадатканасын азыр кыргыз окумуштуулары дүйнөлүк илимпоздор менен биргелешип изилдөө, аны коргоо жөнүндө маселелерди көтөрүп жатышат. «Саймалуу-Таш» жөнүндө даректүү фильмдер, буклеттер, альбомдор жана китептер чыгарылууда. Биздин изилдөөлөрдүн экспедициянын жыйынтыгында биз «Саймалуу Таш» бул

көчмөн элдер жыл сайын жайында, кышында чогулушуп оюн зоок куруп мелдештерди уюштуруп келишкен жана женүүчүлөрдү жана оюндардын сүрөттөрүн ташка түшүрүп эстеликке калтырышкан. Биздин экспедиция изилдөөнүн жыйынтыктарында төмөнкүдөй чечимге келдик:

Ар эки жылда өтүп жаткан көчмөндөрдүн оюндарын башталышындагы жандырылган отту тутандыруу аземи «Саймалуу Таш» тарыхый комплексинен баштоону, жана чуркап эстафета катары көчмөн элдердин оюндары боло турган жерге жеткирүү.

Адабияттар:

1. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта. - М., 1982.
2. Саралаев М. Кыргыздын спортунун түрлөрү (мелдештин эрежелери жана бирдиктүү классификациясы). - Ош, 1993.
3. Кыргыз тарыхы. Кыскача энциклопедиялык сөздүк. - Ф., 1990.
4. Омурзакова Д., Саралаев М. Кыргызские национальные виды спорта и народные игры. - Ф., 1981.
5. Саралаев М. Олимпиялык оюндар: мурун, азыр жана келечекте. - Ф., 1990.

Рецензент: к.пед.н., доцент Мыйзамов М.